УДК 811.111

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Н. С. ОЛЬХОВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент
E-mail: olh_natali@ukr.net
ORCID: 0000-0002-7678-6885
І. О. ПОСТОЛОВСЬКА, студентка магістратури,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: vitrenko.inna@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5050-7473

Анотація. *У статті розглянуто лексико-семантичні особливості німецькомовної терміносистеми рослинництва та стилістичні аспекти фахової мови аграрної сфери, визначено особливості використання стилістичних засобів в аграрних текстах німецькою мовою. Виявлено, що збагачення лексичної системи галузі, зокрема термінологічними одиницями, відбувається двома шляхами. Розглянуто різні лексико-семантичні групи, наведено приклади. Виявлено, що на сучасному етапі розвитку аграрної термінології трансформаційні зміни в плані змісту досліджуваних найменувань нерідко бувають пов'язані з виникненням в семантичній структурі ряду термінів окремих лексико-семантичних груп, що відносять їх до інших тематичних груп. Встановлено, що структура термінів аграрної галузі і, зокрема, підгалузі сільськогосподарського машинобудування представлена двома групами: монолексемними і багатолексемними термінами. Розглянуто терміни машинобудування і їх поділ на такі, між складовими частинами яких існують означальні, копулятивні і означально-копулятивні зв'язки. Встановлено, що серед термінів в обох мовах наявний великий відсоток запозичень, а кожен термін можна розглядати з боку його приналежності до лексико-семантичних груп, тематичних груп, джерела виникнення, первинної чи вторинної номінації, моно- чи багатолексемності тощо. Визначено ряд головних особливостей дискурсу науково-технічної літератури аграрної тематики.*

Ключові слова: *лексика, стилістика, німецька фахова мова, науковий стиль, терміни*

Аналіз останніх досліджень та публікацій, дослідження лексико-семантичних та стилістичних особливостей німецької фахової мови залишається актуальним і в наш час.

Дослідженням цих аспектів іншомовних текстів займалися наступні вчені: Т. Кияк, Т. Морозова, Н. Артикуца, Р. Рожанківський і багато інших.

Мета дослідження розглянути лексико-семантичні особливості німецької фахової мови агропромислового комплексу.

Матеріалом дослідження слугували німецькомовні термінологічні одиниці текстів підгалузей машинобудування, рослинництва та економіки аграрного дискурсу.

Актуальність дослідження викликана тим, що особливої значущості у наукових працях набувають питання визначення, класифікації й функцій стилістичних засобів науково-технічної літератури аграрної тематики, що має ряд визначальних особливостей, які характеризують його тематичну спрямованість і детермінують функціональні риси. Серед них: істинність, наукова креативність, антропоцентризм, замкненість, мовна

© Н. С. Ольховська, І. О. Постоловська

нормативність, чітка унормованість, а також висока термінологізація.

Результати дослідження. Основна специфічна риса мови наукової літератури аграрної тематики, з лексичної точки зору, широке використання термінів. Термін у найбільш загальному сенсі – це слово в особливій функції. Це слово особливої мови, що служить для професійного, наукового спілкування, і пов'язане з поняттям, що належить до певної галузі науки або техніки.

Використання фахової термінології в наукових текстах аграрної тематики зумовлюється можливістю й необхідністю динамічного накопичення та трансферу інформації, що пов'язано із реалізацією інваріантних ознак терміна: системність, дефінітивність, інформативність, однозначність. Питання дослідження лексичних та стилістичних аспектів іншомовних текстів були предметом вивчення цілої низки вчених, а саме: фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження з класифікацією їх у межах двох стилів – професійно-практичного та науково-теоретичного (Т. Кияк), стилістичні можливості лексики (Т. Морозова) і багато інших.

Збагачення лексичної системи галузі, зокрема термінологічними одиницями, відбувається двома шляхами: утворенням нових одиниць, і набуттям уже існуючими словами нових значень, коли слово в актах повторної номінації отримує інакший денотативно-сигніфікативний зміст [9, с. 397].

Терміносистема агропромислового комплексу (АПК) відзначається великою кількістю термінів, що дають дефініцію поняттям, пов'язаним з використанням землі, наприклад, *земля (das Land), родючість (die Fertilität), урожайність (die Ergiebigkeit), збір (das Einsammeln), ділянка (das Feldstück)* тощо. Вони позначають найбільш загальні поняття агроекономічної науки, що виникла задовго до її повноцінного становлення. Такі терміни – це модифікації первісного значення звичайних загальновживаних слів [1, с. 17].

У мові сільського господарства і економіки АПК важливе місце займають терміни, що вдруге опиняються в терміносистемі, набуваючи актуалізації внаслідок зміни економічної, соціальної чи політичної ситуації. Реанімували термінологічний зміст автохтонні віддієслівні іменники *наділ (der Bodenanteil), розподіл (die Verteilung), перепродаж (der Weiterverkauf), викуп (der Rückkauf), продаж (die Absetzung), торг (der Schächer)* [1, с. 17]. Слід зазначити, що у новому термінологічному середовищі вони вживаються разом із уточнюючим словом – прикметником *земельний (Boden-)* або іменником *земля (das Land*), тому вони вже набули статусу термінологічних словосполучень, що зазвичай вживаються в сталому вигляді *(земельний наділ (der Bodenanteil), розподіл землі (die Bodenverteilung))* [1, с. 16].

Чимало загальновживаних слів стали агроекономічними термінами, поєднавшись із залежним компонентом, наприклад: *легалізація земельного кадастру (die Legalisierung des Bodenkatasters), паспортизація земель (die Führung von Schlagkarten), моніторинг земель, натуралізація дрібнотоварного виробництва, фрагментація землекористування* [1, с. 18]. При цьому деякі з них зафіксовані у німецькомовних словниках, а інші – ні. Семантика термінологічних одиниць також вимагає глибинного дослідження.

На основі спільності змісту семантично організованої системи мовних одиниць утворюються семантичні поля термінів цієї галузі у мові. Структура поля окреслює розуміння мови як системи підсистем, для яких характерні взаємодія і взаємопроникнення. Підсистемами

© Н. С. Ольховська, І. О. Постоловська

поля є семантичні групи (СГ) – парадигматично пов'язані одиниці, об'єднані спільністю значення, незалежно від належності до різних частин мови [5, с. 9].

Розглянемо лексико-семантичні групи (ЛСГ) «Назви городніх культур». Овочеві культури належать до 14 родин, кожна з них має свої найменування. Наприклад: *Pastinake – пастернак, Sellerie – селера, Dill – кріп;* родина спаржевих – одну: *Spargel – спаржа* [5, с. 10].

Ботанічна класифікація назв городніх культур спричинила використання терміносполучень – як найточнішої моделі передачі змісту терміна. Родовидові ознаки мають вираження у прикметникових формах, а предметні ознаки терміна – у іменникових, тому найзагальніша структура терміносполучень – «іменник + прикметник», що можуть залежно від ситуацій мовлення замінюватися на одночленні елементи: *der Weißkohl – капуста білоголова, der Rotkohl-капуста червоноголова, der Chinakohl – капуста пекінська, der Kohl – капуста; die Hauszwiebel – цибуля-ріпка, die Schalottenzwiebel – цибуля-шалот; der Lauch, die Zwiebeln – цибуля* тощо [5, с. 12]. При цьому, структура родовидових термінів німецької мови полягає здебільшого в поєднанні двох компонентів і утворенні складного слова, першим є уточнення, виражене прикметниковою формою, а другим – іменник, що виражає рід.

Наступним критерієм терміну можна виокремити тематичні групи (ТГ), до яких вони належать. На рівні семантики слова зміни в аспекті змісту словникових одиниць, що стосуються «Рослинництва», проявляються найчастіше як процеси семантичної деривації, що пов'язані з виникненням нових значень у вже наявних термінологічних номінацій. Нині відбувається розширення семантичної структури термінологічних одиниць окремих ТГ [5, с. 4].

Так, цей процес характерний для лексем, що входять в склад підгрупи «Прийоми обробітку сільськогосподарських культур», що входять до ТГ «Агротехніка»: «гідропоніка» – 1. Вирощування рослин без ґрунтів, на поживних штучних середовищах. 2. Таке середовище для вирощування рослин [4, с. 403], порівняємо представлення цієї лексеми в тлумачних словниках радянського періоду: «гідропоніка» – «вирощування рослин без ґрунту, на поживних розчинах» [10, с. 209].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку аграрної термінології трансформаційні зміни в плані змісту досліджуваних найменувань нерідко бувають пов'язані з виникненням в семантичній структурі ряду термінів окремих ЛСГ, що відносять їх до інших ТГ. Наприклад, за радянських часів термінологічна одиниця «монокультура» мала значення «спец». Беззмінне вирощування протягом ряду років однієї сільськогосподарської культури на одній і тій же ділянці» і входила в склад ЛСГ «Прийоми обробітку сільськогосподарських культур», що входять до ТГ «Агротехніка». У новітній період в семантичній структурі розглянутого терміна сформувалась нова ЛСГ: «с.-г». «єдина сільськогосподарська культура, яку вирощують в господарстві» [1, с. 5]. Порівняємо: «монокультура» – «вирощування однієї і тієї ж сільськогосподарської культури на одному й тому ж полі без дотримання сівозміни» [5, с. 15].

Нове значення термінологічної одиниці «монокультура» сприяє віднесенню лексеми до ТГ «Культурні рослини». На прикладі підмови сільськогосподарського машинобудування, розглянемо такий критерій термінологічних одиниць, як

структура терміна. До слів, що належить виключно до цієї підмови відносяться такі термінологічні одиниці: *das Auslegermähwerk – косарний механізм на виносному кронштейні; der Pendelstreuwerk – маятниковий висівний механізм; der Fräswand – фрезерний механізм для розвантаження візків; der Greiferradschlepper – трактор з колесами зі шпорами* тощо [8, с. 173].

Тобто, структура термінів аграрної галузі і, зокрема, підгалузі сільськогосподарського машинобудування представлена двома групами: монолексемними і багатолексемними термінами. У німецькій мові переважають монолексемні одиниці (більшість з них побудовані за моделлю: іменник + іменник), а українські терміни представлені словосполученнями [8, с. 173].

З урахуванням структурно-семантичних відносин між компонентами складних термінів всі терміни машинобудування поділяються на такі, між складовими частинами яких існують означальні (*Klinkenrad – храпове колесо; Kardanwelle – карданний вал), копулятивні (Hammerpresse – прес-молот, Ritzenwelle – валшестерня)* і означально-копулятивні зв'язки (*Gummi-Metall-Element – резинометалічна опора)* [8, с. 174].

Терміносистема рослинництва відзначається великою кількістю термінів-абревіатур або усічених слів-термінів. Частина скорочень (повні чи часткові) перекладаються українською мовою або прямим еквівалентом, або за допомогою калькування, наприклад: *ChemVerbot (Chemikalienverbot) – заборона щодо вживання хімікалій; GaLaBau (Garten- und Landschaftsbau) – дизайн ландшафту та саду; RuBisCO (Ribulose- bisphosphatcarboxylase/-oxygenase) – назва ензиму, який відповідає за фотосинтез у клітинах рослин; DGG (Deutschen GartenbauGesellschaft) – спілка садоводів / городників Німеччини*.

Також не менш вживаними є акроніми – це скорочення, утворені з початкових літер, що входять до складу багатокомпонентної назви, наприклад: *DGG (Deutschen GartenbauGesellschaft) – спілка садоводів / городників Німеччини; LF (Landwirtschaftlich genutzte Fläche) – сільськогосподарські угіддя; GEBA (Gemüsebau) – овочівництво ; GPFB (Gärtnerischer Pflanzenbau) – садівництво, овочівництво.*

Разом з акронімами достатньо поширені скорочення-контамінації, наприклад: *ChemVerbot (Chemikalienverbot) – заборона щодо вживання хімікалій; GaLaBau (Garten- und Landschaftsbau) – дизайн ландшафту та саду; RuBisCO (Ribulose- bisphosphatcarboxylase/-oxygenase) – назва ензиму, який відповідає за фотосинтез у клітинах рослин; GefStoffV (Gefahrstoffverordnung) – Закон про використання шкідливих речовин.*

Абревіатури-апокопи утворюються внаслідок усічення або опускання частини слова, наприклад: *Glc (Glucose / Glukose) – глюкоза (ВП), Öko-Betriebe (Betriebe mit Ökologischem Landbau) – екопідриємтво (підприємство з екологічно небезпечною обробкою земель); Öko-Produkte (Ökologische Produkte) – екопродукти (екологічно чисті продукти) (ВП); Öko-Zertifizierer.*

Ці скорочені назви вживають, і на письмі, і в усному мовленні. Зауважимо, що в аграрних німецькомовних текстах вживають і такі абревіатури, які не мають відповідників в українській мові, наприклад: *A [Ackerland]– орна земля, B [Baumschule] – розсадник для дерев, B [Wärmeumsatz mit dem Boden]– теплообмін атмосфери з ґрунтом, o*

[organische Auflage] – гумусний шар, Ö [Ödland]– пустище, непридатна земля.

Отже, для термінології аграрної німецькомовної фахової мови характерна наявність досить великої кількості термінів-абревіатур. Найбільш поширеними їх типами в сучасній німецькій мові виступають усічені слова-терміни, акроніми та апокопи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, фахова мова аграрної тематики має ряд визначальних особливостей, які характеризують її тематичну спрямованість і детермінують функціональні риси. Серед них: істинність, наукова креативність, антропоцентризм, замкненість, мовна нормативність, чітка унормованість, а також висока термінологізація. Серед термінів в обох мовах наявний великий відсоток запозичень. Кожен термін можна розглядати з боку його приналежності до ЛСГ, ТГ, джерела виникнення, первинної чи вторинної номінації, моно- чи багатолексемності тощо. Саме з цієї причини уніфікація, виділення наукового терміна, використання діалектного матеріалу з урахуванням всіх потреб та вимог термінології – основні завдання термінології.

Структура термінів аграрної галузі представлена двома групами: монолексемними і багатолексемними термінами. У німецькій мові переважають монолексемні одиниці з моделлю: іменник + іменник, а також велика кількістю термінів-абревіатур або усічених слів-термінів: акроніми, апокопи.

Перспективою досліджень можуть бути вивчення словотворчих структур німецьких термінів різних галузей аграрної галузі, синонімічних та антонімічних пар, типів вмотивованості.

Список використаних джерел

1. Ардаматская Е. Н. Создание отраслевых акронимов один из путей совершенствования специальных терминологий. *Терминологическое обеспечение НТП*: тез. докл. зональньной науч.-практ. конф. Омск, 1988. С. 16-19.

2. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики. *Новое в зарубежной лингвистике. Переводы*. Москва: Прогресс, 1999. Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. С. 26-30.

3. Ахманова О. С. Термин // *Лингвистический энциклопедический словарь*/ под редакцией Ярцевой В. Н. Москва: Большая российская энциклопедия, 2000. 809 с.

4. Богданов С. М. Иллюстрированный сельскохозяйственный словарь: энцикл. сельского хозяйства. Киев, 1995. 1446 с.

5. Буянова Л. Ю. Суффиксальное словообразование имен существительных в подъязыке агрономии: автореф. дис. ... канд. филол. Наук. Ленинград, 1991. 16 с.

6. Васильева Н. В. Общая терминология: *Вопросы теории*. Москва: УРСС Эдиториал, 2004. 248 с.

7. Давыдова Т. С. Ономасиологические закономерности образования и функционирования наименований лиц по профессии в современном немецком языке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Ленинград, 1990. 15 с.

8. Данилина Ю. С. Омонимия и полисемия немецких терминов сельскохозяйственного машиностроения // IV Международные Бодуэновские чтения: материалы Международной научной конференции, 25-28 сентября 2009, Казань, 2009. С. 173-180.

9. Карпенко О. Ю. Засади когнітивної ономастики. *Науковий вісник Чернівецького університету.*

Слов'янська філологія.. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 356-359. С. 396-401.

10. Линник Е. Ф. Немецко-русский сельскохозяйственный словарь. Москва: Русский язык, 1987. 743 с.

References

1. Ardamatskaya, E. H. (1988). Sozdanie otraslevyih akronimov odin iz putey sovershenstvovaniya spetsialnyih terminologiy. [Creating industry acronyms is one of the ways to improve special terminologies.]. Omsk, 16-19.

2. Arutyunova, N. D. (1999). Istoki, problemyi i kategorii pragmatiki. Novoe v zarubezhnoy lingvistike. Perevodyi [Origins, problems and categories of pragmatics. New in foreign linguistics. Translations.]. Moskva: Progress. Vyip. 16: Lingvisticheskaya pragmatika, 26-30.

3. Ahmanova, O. S. (2000). Termin// Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar[The term // Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moskva: Bolshaya rossiyskaya entsiklopediya, 809.

4. Bogdanov, S. M. (1995). Illyustrirovannyiy selskohozyaystvennyiy slovar: entsikl. selskogo hozyaystva[Illustrated Agricultural Dictionary: An Encyclopedia of Agriculture]. Kiev, 1446.

5. Buyanova, L.Yu. (1991). Suffiksalnoe slovoobrazovanie imen suschestvitelnyih v pod'yazyike agronomii [Suffixal word formation of nouns in sublingual agronomy]. Leningrad, 16.

6. Vasileva, N. V. (2004). Obschaya terminologiya: Voprosyi teorii. [General terminology: Questions of theory.] Moskva: URSS Editorial, 248.

7. Davyidova, T. S. (1990). Onomasiologicheskie zakonomernosti obrazovaniya i funktsionirovaniya naimenovaniy lits po professii v sovremennom nemetskom yazyike [Onomasiological patterns of education and functioning of names of persons by profession in modern German]. Leningrad, 15.

8. Danilina, Yu. S. (2009). Omonimiya i polisemiya nemetskih terminov selskohozyaystvennogo mashinostroeniya [Homonymy and polysemy of the German terms of agricultural engineering]. Kazan, 173-180.

9. Karpenko, O. Yu. (2007). Zasady kohnityvnoi onomastyky [The principles of cognitive onomastics]. Chernivtsi : Ruta, 396–401.

10. Linnik, E. F. (1987). Nemetsko-russkiy selskohozyaystvennyiy slovar [German-Russian Agricultural Dictionary]. Moskva: Russkiy yazyik, 743.

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF THE GERMAN-LANGUAGE TERMINOSYSTEM OF AGRARIAN SPHERE

N. S. Olkhovska, I. O. Postolovska

Abstract. Introduction.*The article deals with lexico-semantic and stylistic aspects of the agrarian language specialty, specifies the peculiarities of the use of stylistic means in agrarian texts in German.*

Purpose *is to determine lexico-semantic features of the german-language terminosystem of agrarian sphere.*

Results. *It has been found that the enrichment of the industry's lexical system, in particular terminological units, occurs in two ways. It has been determined that the agro-industrial complex is characterized by a large number of terms that define land-related concepts. They denote the most common concepts of agroeconomic science, which came into existence long before its full development. Such terms are modifications of the original meaning of ordinary common words. In the language of agriculture and the economy of the agro-industrial complex, an important place is occupied by terms, which are the second time*

© Н. С. Ольховська, І. О. Постоловська

in the term system, acquiring updates due to changes in economic, social or political situation. It should be noted that in the new terminological environment they are used together with the clarifying word - adjective land or noun land, so they have already acquired the status of terminological phrases, which are usually used in the mature form. Many common words have become agro-economic terms, combined with the dependent component. However, some of them are recorded in German dictionaries, while others are not. It has been found that the semantics of terminological units also require in-depth research. On the basis of the commonality of the content of a semantically organized system of linguistic units, the semantic fields of terms of this branch in language are formed. The structure of the field outlines the understanding of language as a system of subsystems characterized by interaction and interpenetration. The subsystems of the field are semantic groups - paradigmatically linked units, united by a community of meanings, regardless of belonging to different parts of the language. Various lexical-semantic groups are considered, examples are given. At the present stage of development of agrarian terminology, it has been found that transformational changes in terms of the content of the names under study are often related to the emergence in the semantic structure of a number of terms of individual lexical-semantic groups that refer them to other thematic groups. It is established that the structure of terms of agrarian industry and, in particular, sub-branches of agricultural engineering is represented by two groups: monolex and multilex terms. The terms of mechanical engineering and their division into those between the constituent parts of which are meaningful, copulatory and signifier-copulative relations are considered. It is established that the terms in both languages have a large percentage of borrowings, and each term can be considered by its belonging to lexical-semantic groups, thematic groups, source of origin, primary or secondary nomination, mono- or multilexity, etc. A number of main features of the discourse of the scientific and technical literature of agrarian subjects are determined.It is also determined that the plant term system is marked by a large number of terms-abbreviations or truncated words-terms. Some of the abbreviations (full or partial) are translated into Ukrainian, either directly or through calculations. Acronyms are no less commonly used, the abbreviations formed from the initial letters that are part of a multicomponent name. Acronyms, along with acronyms, are quite common in reducing-contamination formed by the compilation of two bases, which are translated by descriptive method and calculation. It is established that acronyms resulting from the truncation or omission of a part of a word are translated by the method of calculating and explication. It has been found that these short names are used both in writing and in oral language. And most of the shortened German-speaking composites are translated by calculus - by replacing the components with their lexical correspondences, and their full name is translated by explication - explaining the meaning of the word.

Conclusion. *It is determined that in the agrarian discourse of the German language, such abbreviations are used which have no corresponding in the Ukrainian language, so they are always translated in the full form of the word. It is determined that the discourse of the scientific and technical literature of agrarian subjects has a number of defining features that characterize its thematic orientation and determine the functional features. Among them: truthfulness, scientific creativity, anthropocentrism, seclusion, clear normality, as well as high terminology. There is a large percentage of borrowing terms in both languages. Each term can be considered by its affiliation to LSG, TG, source of origin, primary or secondary nomination, mono- or multilexity, etc. For this reason, unification, selection of scientific term, use of dialect material with consideration of all needs and requirements of terminology are the main tasks of terminology.*

Keywords: *lexis, stylistics, the German language, scientific style, terms*

© Н. С. Ольховська, І. О. Постоловська